

VAATAME LUULETUSI

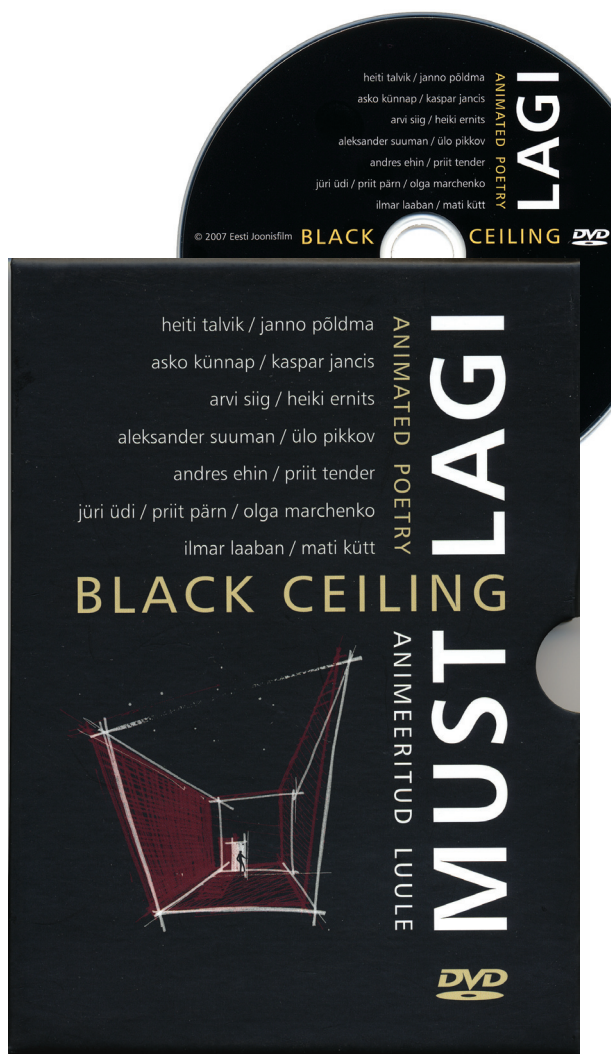
Animeeritud luule vaatluse tulemused

ANU AAREMÄE, AAPO ILVES

„MUSTLAGI“. Animeeritud luule kassett. Filmid: „Sügiseleegia“, Heiti Talvik ja Janno Põldma; „See viimane sigaret“, Asko Künnap ja Kaspar Jancis; „Tuled öös“, Arvi Siig ja Heiki Ernits; „Läänemere linik“, Aleksander Suuman ja Ülo Pikkov; „Taimne direktor“, Andres Ehin ja Priit Tender; „Ma kuklas tunnen eluaegset kuuli...“, Jüri Üdi ning Priit Pärn ja Olga Marchenko; „Substantia stellaris“, Ilmar Laaban ja Mati Kütt. 35 mm, 18 min 36 s, mustvalge ja värviline. © Eesti Joonisfilm, 2007.

Müügil raamat DVD, luuletuste tekstide ja autorite andmetega. Kujundanud: Rakett. Tekstide autor: Jan Kaus. Toimetaja: Heilika Võsu. Tekstide inglise keelde tõlkija: Krista Kaer. Luuletuste tõlkijad: Miriam Anne McIlfatrick-Ksenofontov, Jüri Talvet ja Harvey L. Hix. Pal, 19 min. Eesti Kirjanduse Teabekeskus. © Eesti Joonisfilm, 2007.

Animeeritud luulekogumiku „Must lagi“ peamised hallkardinalid on Jan Kaus tekstikirjutajana ning Asko Künnap disainerina. Teos näeb välja, nagu oleks ta Göteborgi raamatumessi kuulsa musta kuubi küljest raiutud. Sestap võib

„Taimne direktor”. Režissöör Priit Tender.

tekkida kartus, et tegemist on järjekordse katsega igavat skandinaavia tüüpi poeesiat kehtestada. Plaati mängides ning tekstivihikut lugedes on rõõm tõdeda, et kahtlused on alusetud. Nojah, sellesarnaste sündmuste puhuks ju mõ-

lemad tehtud saidki, nii et raske öelda, kas käesolev taies on kuubi küljest pudenenu või endale hoopis kuubi ümber kasvatanud. Vastust teavad vaid needsamad kardinalid. Nii filmraamat kui ka kuubik on äratuntavalt Künnapu

„Sügiseleegia”. Režissöör Janno Põldma.

„See viimane sigaret”. Režissöör Kaspar Jancis.

nägu. Ühes intervjuus tõdes mees ise, et Asko Künnap olevat Asko Künnapile kõige parem klient, teist nii paindlikku ja koostööaldist tellijat polevat ta seni veel kohanud. Tore, et disainer-kunstnik-luuletaja-reklaamimees endaga häs-

ti läbi saab. Võtame tulemuse luubi alla.

Ei maksa arvata, et „Must lagi” on esimene multifilmiks muudetud luulekogum. Esmalt meenub näiteks kadunud Sojuzmultfilmi „Plastiliinist vares”, seejärel mõned Armenmultfilmi

„Tuled öös”. Režissöör Heiki Ernits.

„Läänemerelinik”. Režissöör Ülo Pikkov.

vägagi sürrid ning **Priit Pärna** loomingu-
gule sugugi mitte alla jäävad tästuš-
kad. Ja imelik, kui see teistmoodi oleks.
Pigem paneb mõtlema, miks selliseid as-
ju meil ja mujal nii vähe on tehtud. Luu-
le ongi ju äärmiselt multifilmilik žanr:
mõlemad annavad autorile täieliku fan-
taasiavabaduse. Vahe on vaid selles, et
üks kasutab verbaalseid, teine visuaal-
seid vahendeid. Katsu sa filmikaamera-
ga neidsamu asju „purki” saada, ja mil-
list arutut butafooride, niiditõmbajate ja
toruhoidjate armeed see eeldaks. No
kuidas sa saad peadirektori mitmeks
pikaks minutiks peadpidi lillepotti?
Prõks... ja kaelalüli ongi pooleks. Siili-
legi on selge, et ta tuleb sinna potti joo-
nistada, siis saab talle hiljem vaba käega
lehti ja õisi külge pookida.

Selles mõttes oli **Priit Tenderi** üles-
anne kogumiku kergeim. **Andres Ehini**
„**Taimne direktor**” ongi olemuselt stse-
naarium. Just nimelt geniaalne multifil-
mi stsenaarium, mis võiks äärmisel ju-
hul ka 3D animatsioonis teostatav olla.
Aga see pole sugugi vajalik. Ja õigete
(lihtsate ja toimivate) valikute tegemine

ongi ju kõige kaelamurdvam ülesanne
nii elus kui filmis.

Seda, et totaalne valikuvabadus, mis
kunstnikele anti, võib raskeks osutuda
ja suisa rappa viia, tõestab suurepäraselt
kogumiku avafilm. Betti ja Heiti tugi-
tooli paigutamises pole ju keerulist mis-
kit. Võinuks võtta ühe Betti moodi ini-
mese ja ühe Heiti moodi inimese ja va-
nakraamipoest ühe tugitooli ka tuua.
Tulemus oleks hoopis veenvam saanud.
Janno Põldma nägemuses „**Sügislee-
giast**” pole eriti midagi multikalikku.
Tegelikult polegi seal üldse mingit fil-
mialget, see on pigem kooliteatri etüüd,
mille kunstnik on üles joonistanud. Mil-
leks nii palju asjatut tööd teha? No ei
ole see laisalt liigutav perepilt silmale-
kõrvale huvitav, ei ole. Suvaline poolse-
kund „**Lepatriinude jõuludest**” on kor-
di multipoeetilisem. Kuigi, kui järele
mõelda, ei hiilga ka **Heiti Talviku** loo-
ming just üleliigse toredusega, selles
mõttes on tegelikult kõik õige ja paigas.
Ka stilisti pilguga vaadates oli kenasti
ajastut tabatud... aga ei midagi enam.
Kuid miks pidi Heitil see nilbe paksude

„Ma kuklas tunnen eluaegset kuuli...”. Režissöörid Priit Pärn ja Olga Marchenko.

jalgadega barbiroosa ingliske süles istuma ja filmi muidu üsna rafineeritud värvipaletti surkima? Siinkohal oli tegu ilmselt nii äraspidise huumoriga, et vastust teab vaid autor ise. Kui teab.

Kaspar Jancise animeeritud **Asko Künnap** „See viimane sigaret” on eriti põnev selle poolest, et näeb välja, nagu oleks selle kokku joonistanud hoopis Künnap ise. Pildiriba ei illustreeri teksti, vaid loob iseseisvat ja huvitavat kõrvalkvaliteeti, moodustades selle käigus luuletusega üsna lahutamatu terviku. Kõlab huvitavalt? Seda „See viimane sigaret” ongi. Tõenäoliselt on asi selles, et Asko on Kaspari sõber ja mõttekaaslane (mõlemad ju ütlemata mitmekülgsed ironilised kunstiinimesed), mitte mingi sajanditagune suurvaim, kelle maailm võib paratamatult natuke hämaraks ja distantseerituks jääda. Seetõttu sattuski režissöör tõenäoliselt teksti kaasabil kogemata niivõrd Asko lainele, et joonistas nagu Asko, aga tegi seda oma rikutuse tasemelt ehk oma mätta otsast, andes sellega algmaterjalile hoopis uue dimensiooni.

Heiki Ernits ja Arvi Siig – „Tuled öös” – on poole jalaga Janno Põldmaga ühes ämbris. Tulemus on „Sügiseleegiast” küll oluliselt huvitavam, aga kipub ikkagi pelgaks illustratsiooniks jääma. Pilk libiseb ekraanilt maha. See on küll vuajeristi unenägu, aga paraku on sel vuajeristil pisut vähe fantaasiat; inimesed oma koduseinte poolt kaitstud argisuses kipuvad siinkohal liiga trafaretseks ja võrdselt igavaks jääma. Tahaks näha mingit nihestatust või kiiksut, mis paneks kogu asja elama ja sumisema. Võib-olla oleks abi olnud isegi vabamast lähenemisest kaadripikkustele. Kes on huvitavam, seda vahid ju kauem ja vahid võib-olla ka lähemalt. Poolpalja tibi puhul võtab eeskujulik vuajerist isegi binokli appi, mida ta kirjutava professorihärra auks tegema ei hakka. Oleneb muidugi vuajeristi spetsiifikast.

Aga mingi tunne selles filmis oli. Tunnet oli paraku rohkem kui mõtet. Muide, siinkirjutante peas asub kõnealune maja Tartus, Herne poe vastas. See on selline maja, kus suvel elavad inimesed tõepoolest akendel, nagu ekraa-

„Substantia stellaris”. Režissöör Mati Kütt.

nidel. See on illustratiivne maja, pigem fotolik kui filmilik.

Ülo Pikkovi muusikavideo **Aleksander Suumani** vaibakavandile „**Läänemerelinik**” on täpselt sama kaunis ja julge, nagu selle aluseks olev luuletus.

Või pigem muidugi „luuletus”. Kaunimigi. Selle teose puhul ei saa mainimata ega kõrvale jätta ka helilooja **Mirjam Tallyt**. Lõpptulemuseks täiesti rabav ja maailmapilti avardav kogemus! Kui poleks ise näinud, poleks iial uskunud, et

„Substantia stellaris”.

keegi sukamustrit vaadates niivõrd kaunist poeesiat võib näha. Pikkovi sugestiivne ja dünaamiline sulgede ballett on kordi sulnim kui ükskõik milline tantsuetendus, mida võib näha Estonias, Vanemuises või mõnes uhkes välismaises teatrimajas. Ülo Pikkov rääkis raamatu presentatsioonil, kuidas seesama Aleksander Suumani „Läänemerelinik“ olevat kooli ajal tema maailmapildi ja asjadest arusaamise pea peale pööranud. Noore inimese maailmapilti korralikult raputanud, et see kaose läbi hoopis suuremaks ja uhkemaks saaks paisuda. See on ainus luuletus, mis kõlab raamatu ingliskeelsetes subtiitrites täpselt sama moodi kui eesti keeles. Ülo Pikkov ja Mirjam Tally on selle keerulise teksti viimaks ometi inimkeelde pannud. Au ja kiitus neile selle eest!

Priit Pärn teadupärast ei ole võimeline midagi mittegeniaalset looma. Seekord on kambas ka **Olga Marchenko** ning **Jüri Üdi** „**Ma kuklas tunnen eluaegset kuuli...**“, see kõik annab meile nauditavat erootikat ning integratsiooni. Võimas. Võimsaid avastusi on siinkohal teisigi. Esmalt see jube tunne, mis ilmselt haaraks enamikku normaalseid inimesi, kui kunstikoolis vatmanipoognale kritseldatud joonistusealged äkitselt elama ja hingama hakkaksid. Kritseldustel tuleks pähe omatahtsi tegutsema ja autori korraldustele mitte alluma hakata, jättes endast maha vaid reetlike kustutuskummi jälgi. Ja siis veel see, mida raamatuta filmi vaadates esimesel korral justkui äragi ei taba. Nad on ühest pisikesest luuletusest suutnud maksimumi välja pigistada. Vaatad ja vaatad seda integratsiooniorgiat ega märkagi, et jutt, mida nad räägivad, on kogu aeg sama. Jüri Üdi minimalistlik absurdluuletus muudkui kordub ja kordub, kuni vaataja transsi langeb, ning siis ühel ootamatul hetkel katkeb, saades samal ajal ja sama ootamatult valmis. See pole mitte mehaaniliste korduste lõputu

jada, vaid tundlik vaate- ja kuuldemäng. Tillukesed intonatsiooni- ja poosinüansid hakkavad suuri tegusid tegema. Selles filmis tähtsusetuid pisiasju pole, palju tähtsaid pisiasju geniaalse terviku teenistuses aga küll.

Mati Kütt ning **Ilmar Laabani** „**Substantia stellaris**“ – sürrealist kohtub sürrealistiga. Tulemus on ootuspäraselt sürrealistlik. Ning tehniline selle sõna kõige paremas mõttes. Perfektne filmimaailm, mis suudaks õilistada peaaegu ükskõik millist teksti, anda sellele näo, ilme ja mõtte. Käesoleval juhul on suurvaimude maailmad ekraanil võrdsest huvitavad. Jõuame jutuga tagasi sinna, kust see algas – nii luule kui ka multifilmimaailmad ongi oma olemuselt sürreaalsed. Külluslikud, kõikelubavad, maalilised. Musta laega tulemus ongi täpselt selline, nagu võiks oodata.

Lõpetuseks on aeg kiita ka kogumiku toimetajat **Heilika Võsu** – dessert tulebki viimaseks jätta. „Substantia stellaris“ on kogumikule kahtlemata väga võimas punkt. „Must lagi“ kõlbab hankida, kõlbab kinkida, sobib lugeda ja vaadata ning selle tarbimine teeb sinust kahtlemata natuke parema inimese.